

УДК 343.85:343.62-057.16-055.2(497.11)

DOI: <https://doi.org/10.22182/sp.12023.1>

Прегледни рад

Бојана Димитријевић¹

Секретаријат за социјалну заштиту Градске управе града Београда

ПРЕВАЗИЛАЖЕЊЕ НЕЈЕДНАКОСТИ ИЗМЕЂУ ТРУДНИЦА И ПОРОДИЉА ЗАПОСЛЕНИХ ВАН РАДНОГ ОДНОСА²

Сажетак

У Србији постоје значајне неједнакости у положају између трудница и породиља радно ангажованих ван радног односа и оних које су са послодавцем склопиле уговор о раду. Полазећи од наведене чињенице, предмет рада је описивање могућности да се усвајањем предложених измена и допуна Закона о финансијској подршци породици са децом, Закона о здравственом осигурању, Закона о обавезним доприносима за социјално осигурање и Закона о раду, отклоне постојеће неједнакости, односно да све радно ангажоване труднице и породиље добију једнака права.

Посматрајући овај проблем са становишта институционалне теорије, у раду је коришћена метода анализе садржаја релевантних правних докумената и стручне литературе. Добијени резултати показују да за разлику од жена које су са послодавцем склопиле уговор о раду, жене радно ангажоване ван радног односа, не могу да остваре право на: коришћење плаћеног боловања током одржавања трудноће, уплату пореза и доприноса за обавезно социјално осигурање током коришћења права на остале накнаде по основу рођења и неге детета, да право на остале накнаде по основу неге детета не могу пренети на своје партнере, као и да право на ове накнаде могу користити само годину дана, без обзира на ред рођења детета. На основу свега изреченог, оправдано закључујемо, да усвајање предложених измена и допуна актуелних законских одредби, може допринети

---

¹Е-маил: bojana.dimitrijevic179@gmail.com.

² Рад је усмено изложен на 43. Сусретима социјалних радника.

ефикасном отклањању неједнакости између свих трудница и породиља у Србији, које су радно ангазоване. Кључни циљ рада је научна дескрипција могућности да се изменама и допунама неких од актуелних законских решења отклоне неједнакости у положају трудница и породиља у Србији, без обзира на основ њиховог радног ангажовања.

Кључне речи: труднице и породиље, превазилажење неједнакости, рад ван радног односа и измене законских решења.

УВОД

Породица, као основна ћелија друштва, одувек је представљала најсигурније и најпожељније место за одгајање будућих нараштаја, због чега сходно свом економском развоју и традиционално-културним вредностима свака савремена држава настоји да породици пружи одређени степен, како материјалне, тако и нематеријалне подршке. Ово се посебно односи на посвећивање посебне друштвене бриге породицама са децом, као и на настојање да се трудницама и породиљама пружи посебна заштита на раду, у циљу уклањања свих ризика који могу допринети нарушавању здравља (будуће) мајке и њеног детета.

Посматрајући актуелно стање у Србији, када је у питању пружање подршке породици са децом, можемо уочити да је доношење новог Закона о финансијској подршци породици са децом (који је у примени од 1. јула 2018. године), поред значајног повећања износа родитељског и дечијег додатка, допринело и већем обухвату жена/мајки које могу да током прве године живота детета, остваре право на одређена новчана средства, под условом да су непосредно пре његовог рођења, биле: 1) радно ангазоване по основу уговора о обављању послова ван радног односа, 2) пријављене као пољопривредни осигураници или 3) носиоци регистрованог пољопривредног газдинства које има статус правог лица. Доношење овог Закона међутим, има и своје мањкавости, доводећи до значајних неједнакости између трудница и породиља које су радно ангазоване по основу уговора о обављању послова ван радног односа и жена/мајки које су са послодавцем склопиле уговор о раду (на одређено или неодређено време). Тако жене/мајке радно ангазоване ван радног односа, остају ускраћене за могућност коришћења следећих права: 1) право на коришћење плаћеног боловања током одржавања трудноће, 2) право на уплату

пореза и доприноса за обавезно социјално осигурање током коришћења права на остале накнаде по основу рођења и неге детета и посебне неге детета, 3) могућност да право на остале накнаде по основу неге детета и посебне неге детета пренесу на оца детета (свог (ван)брачног партнера), 4) као и да право на остале накнаде по основу рођења и неге детета користе у укупном трајању од две године, поводом рођења трећег и сваког наредног детета, што све није у складу са одредбама међународне Конвенције о заштити материнства и Устава Републике Србије.

Први део рада биће посвећен одређењу основних појмова који ће бити коришћени у њему, дефинисању кључног циља и предмета рада, уз навођење основног теоријског становишта и главних метода коришћених у овом раду. У *другом делу* бавићемо се актуелним положајем трудница и породиља запослених ван радног односа, уз указивање на изазове којима су припаднице ове друштвене групе свакодневно изложене. Посебан акценат ћемо ставити на поштовање/непоштовање одредби међународне Конвенције о заштити материнства. *Трећи део* рада обухватиће законске одредбе које треба мењати у циљу изједначавања права трудница и породиља запослених ван радног односа са правима трудница и породиља које су са послодавцем склопиле уговор о раду, стављајући посебан акценат на додатне трошкове које би изазвало усвајање предложених измена и допуна актуелних законских одредби. У закључним разматрањима ћемо се позабавити мерама које могу допринети како побољшању положаја трудница и породиља у Србији, тако и повећању стопе наталитета.

ПОЈМОВНО-ТЕОРИЈСКО ОДРЕЂЕЊЕ, ПРЕДМЕТ И ЦИЉ РАДА

Основни појмови у овом раду биће *неједнакост, рад ван радног односа и заштита материнства.*

1) *неједнакост* – полазећи од одређења социјалних неједнакости, као појма који означава „несклад и раздеобу друштва у приступу, стварању, располагању и коришћењу друштвених и природних добара што се у најекстремнијем облику испољава у поделама становништва на класе, слојеве и групе” и појма социјалних разлика које „означавају већи или мањи степен одступања у коришћењу материјалних добара и услуга” (Кочовић,

2002:25), термин *неједнакост* за потребе овог рада дефинишемо као: *несклад у приступу и коришћењу различити материјалних добара или услуга које за последицу имају разлике у социјално-економском положају припадника различитих друштвени слојева, класа или група.*

2) *рад ван радног односа* – позивајући се на одредбе Закона о раду и Закона о финансијској подршци породици са децом (Закон о раду [ЗР], 2018; Закон о финансијској подршци породици са децом [ЗФППД], 2021,) под овим појмом у раду ћемо сматрати: *сваки облик радног ангажовања у коме су послодавац и запослени склопили неки од следећих уговора: уговор о обављању привремених и повремених послова, уговор о делу, ауторски уговор или уговор о правима и обавезама директора ван радног односа.*

3) *заштита материнства* – сагласно одредбама међународне Конвенције о заштити материнства, под овим појмом ћемо подразумевати *посебну заштиту права жена у сфери здравствене и социјалне заштите, као и запошљавања и радних односа у периоду непосредно пре и после порођаја.*

Полазећи од ученог постојања значајних неједнакости у положају између трудница и породиља радно ангажованих ван радног односа и оних које су са послодавцем склопиле уговор о раду, предмет овог рада биће описивање могућности да се усвајањем предложених измена и допуна Закона о финансијској подршци породици са децом, Закона о здравственом осигурању, Закона о обавезним доприносима за социјално осигурање и Закона о раду, отклоне постојеће неједнакости, односно да све радно ангажоване труднице и породиље добију једнака права. Посебан акценат биће стављен на предложене измене и допуне актуелног Закона о финансијској подршци породици са децом, којима (нажалост) нису у довољној мери обухваћене и мајке које обављају рад ван радног односа.

Кључни циљ овог рада је научна дескрипција могућности да се изменама и допунама неких од актуелних законских решења отклоне неједнакости у положају трудница и породиља у Србији, без обзира на основ њиховог радног ангажовања.

Имајући у виду да се труднице и породиље које су радно ангажоване ван радног односа, због актуелних законских одредби, суочавају са различитим изазовима, које је врло тешко (тачније, готово немогуће) успешно превазићи без подршке шире друштвене средине, у

овом раду ћемо користити институционалну теорију. Одступање од поменутог теоријског концепта, могуће је једино у случају да један (мањи) број трудница и породиља које обављају послове ван радног односа, сматра да је материнство искључиво приватна ствар, због чега и не очекује никакву подршку од стране послодавца и државе поводом рођења детета. Као главну методу у овом раду ћемо користити метод анализе садржаја релевантних правних докумената и стручне литературе.

ПОЛОЖАЈ ТРУДНИЦА И ПОРОДИЉА РАДНО АНГАЖОВАНИХ ВАН РАДНОГ ОДНОСА У СРБИЈИ

Посматрајући актуелан положај трудница и породиља запослених ван радног односа у Србији, важно је нагласити, да пре ступања на снагу актуелног Закона о финансијској подршци породици са децом (који се примењује од 1. јула 2018. године), жене/мајке запослене ван радног односа нису имале права на новчане накнаде по основу рођења и неге детета, будући да тадашњим законским решењем нису ни биле препознате као запослена категорија. Поред жена/мајки запослених по основу уговора о обављању послова ван радног односа, овим законом је право на остале накнаде по основу рођења и неге детета и посебне неге детета обезбеђено и женама/мајкама које су у периоду од 18 месеци пре рођења детета биле пријављене као пољопривредни осигураници³ или носиоци регистрованог пољопривредног газдинства које има статус правог лица (ЗФППД, чл. 17 ст. 1.).

Поменуте законске измене несумњиво представљају побољшање када је у питању пружање подршке породицама са децом, будући да се њима свим радно ангажованим мајкама⁴, пружа новчана накнада током прве године живота детета. Проблем међутим, настаје када се изврши упоређивање права које остварују жене/мајке које су са послодавцем склопиле уговор о раду са правима трудница и породиља запослених ван радног односа. Појмимо најпре од Конвенције о заштити материнства која се од самог свог доношења односи на све „жене запослене у индустријским предузећима као и на жене

---

³Првобитним законским решењем (Закон о финансијској подршци породици са децом „Службени гласник Републике Србије” бр. 113/2017 и 50/2018) жене пољопривредни осигураници имале су право на пун износ осталих накнада по основу рођења неге и посебне неге детета само у случају да су им порези и доприноси за обавезно пензијско и инвалидско осигурање били уплаћивани током 24 месеца пре рођења детета.

⁴ Односно свим мајкама за чији рад/радно ангажовање држава добија порезе и доприносе.

запослене на неиндустријским и пољопривредним производима, укључујући жене кућне раднице” (Конвенција о заштити материнства (ревидирана 1952), чл. 1., тач. 1.). У ставу 9. ревидиране верзије међународне Конвенције о заштити материнства јасно се прописује обавеза свих држава потписница да женама/трудницама на основу издатог лекарског уверења, у коме је означен претпостављени датум порођаја, обезбеде одсуство са рада у трајању од најмање 12 недеља, уз обавезу да се један део овог одсуства мора користити након порођаја, а његово трајање не сме бити краће од шест недеља (International Labour Organization [ILO], atk.4. “para” 3.).

Истим документом је прописана и обавеза послодавца жене која по основу одржавања трудноће и/или порођаја, користи одсуство са рада, да јој током његовог коришћења, не сме дати отказ, као ни да јој да отказни рок који истиче за време наведене одсутности (са рада). У циљу обезбеђивања пристојног животног стандарда, односно како одлука жене да се оствари као мајка, не би утицала на његово опадање, труднице и породиље имају право на новчану накнаду током коришћења породилског одсуства, која се одређују „на основу претходне зараде, она не сме бити мања од две трећине месечне зараде, која је узета у обзир”,(ILO, atk.4. “para” 4.).

Овде је интересантно и важно нагласити, да је већ у првом ставу члана 9., ове (ревидиране) Конвенције предвиђено да свака држава која је ратификовала овај документ, усвоји „одговарајуће мере да би обезбедила да материнство не буде извор дискриминације у области радних односа, укључујући – упркос члана 2, став 1 и могућност запошљавања” (ILO, atk.9. “para” 1.). У исто време, Уставом Републике Србије предвиђено је да запослени „има право на накнаду зараде у случају привремене спречености за рад, као и право на накнаду у случају привремене незапослености, у складу са законом” (Устав Републике Србије 2021, чл. 66., ст. 2.).

Овим највишим правним актом наше државе, прокламовано је и да се мајци „пружа посебна подршка пре и после порођаја” (Устав Републике Србије 2021, чл. 69., ст. 3.). Прокламоване одредбе Конвенције о заштити материнства и Устава Републике Србије у свакодневној пракси наше земље нажалост, нису примењене на труднице и породиље које су радно ангазоване ван радног односа, суочавајући их са различитим изазовима током периода трудноће и старања о новорођенчету.

Први од изазова са којим се будуће мајке радно ангазоване ван радног односа могу суочити, јесте потреба да због компликација у вези са трудноћом, одсуствују са посла. Суочавајући се с тим проблемом, оне имају само две опције: или да ризикујући сопствено и здравље свог будућег детета наставе да раде или да раскину уговор о обављању послова ван радног односа, будући да немају право на коришћење одсуства са рада/боловања по основу одржавања трудноће⁵. За разлику од њих, труднице које су са послодавцем склопиле уговор о раду (на одређено или неодређено време) током периода спречености за рад због компликација у вези са одржањем трудноће, имају право на новчану накнаду у износу од „100% просечне зараде коју је запослена остварила у претходних 12 месеци пре месеца у коме је наступила привремена спреченост за рад” (Маме су закон, 2023, [маме су закон])(„Финансијска анализа породилско одсуство-Право не привилегија”). Поред трудница које су радно ангазоване ван радног односа, са проблемом неповољнијих услова за остваривање права на новчану накнаду по овом основу, суочавају се и труднице које обављају самосталну делатност, а које су током своје спречености за рад ангажовале пословођу, будући да током периода коришћења одсуства са рада по основу компликација у вези са трудноћом, остварују право на накнаду у висини од 50% износа накнаде коју добијају труднице које су са послодавцем склопиле уговор о раду⁶.

Бебин долазак на свет нажалост, није крај бројних изазова са којима се суочавају мајке/жене радно ангазоване ван радног односа, за разлику од мајки које су у радном односу (на одређено или неодређено време). Током коришћења права на остале накнаде по основу рођења и неге детета, ове мајке немају право на уплату доприноса по основу обавезног социјалног осигурања, па им самим тим период када су посвећене бризи о сасвим малом детету, не улази у радни стаж, при чему се као већи проблем јавља то што право на коришћење осталих накнада по основу неге детета (када дете напуни три месеца), не могу пренети на оца детета-свог (ван)брачног партнера. У исто време, право на остале накнаде по основу рођења и неге детета „остварује се у трајању од годину дана од дана рођења детета, без обзира на ред рођења детета” (Закон о доприносима за обавезно социјално осигурање [ЗДОСО], 2023,чл. 18.; ЗФППД чл. 17. ст. 4).

---

⁵Са истим проблемом се суочавају и труднице које обављају самосталну делатност а које су током коришћења одсуства са рада због одржавања трудноће, одјавиле (обављање своје самосталне) делатности.

⁶Видети: Закон о здравственом осигурању „Службени гласник РС”, бр. 25/2019 чл. 85. ст. 2.

До сада изнети подаци јасно указују да се у нашој држави недовољно поштују одредбе како међународне Конвенције о заштити материнства, тако и самог Устава Републике Србије, будући да свим женама није обезбеђено једнако уживање посебне друштвене заштите у периоду непосредно пре и после порођаја, што се нарочито негативно рефлектује на положај трудница и породиља радно ангажованих ван радног односа. Имајући у виду да је према подацима Републичког завода за статистику, у првом кварталу 2023. године, број запослених ван радног односа у Србији износио 56.289 особа, као и податак Министарства за бригу о породици и демографију, да годишње „око 5.000 жена поднесу захтев за остваривање осталих накнада”, оправдано је закључити да је овим обликом радног ангажовања обухваћен и велики број жена у нашој земљи које су у репродуктивном периоду, због чега остају ускраћене за бројна права (Маме су закон, н. д.; Републички завод за статистику [РСЗ], 2023).

Описано стање несумњиво доприноси смањену њихове мотивације да се одлуче на оснивање/проширење породице, чиме се сталним чекањем тзв. *бољих дана за родитељство*, додатно доприноси смањену стопе наталитета на подручју наше земље. У исто време, важно је имати у виду да „запослене труднице и мајке у Србији су различито радно ангажоване због чега према послодавцима, па и држави имају исте обавезе, али немају иста права [уз наглашавање да је ово] јединствена пракса у Европи, а потпуно непозната у Европској унији” (Данас 2023.). У прилог изнетим ставовима говоре и резултати истраживања „Право на породилско одсуство”, које је удружење „Маме су закон” спровело током октобра 2022. године на случајном узорку од 341 жене које су биле радно ангажоване ван радног односа. Добијени резултати показали су да свака друга жена радно ангажована ван радног односа, има између 25 и 35 година, док је њих 35,2% старости између 35 и 45 година, из чега закључујемо да се чак нешто више од 85% њих, налази у животном периоду кад се највећи број жена у Србији одлучује на материнство. Из истог истраживања међутим, сазнајемо и поражавајући податак да свака пета „жена ангажована на флексибилним уговорима не зна да нема право на боловање, одмор или пуну накнаду током одржавања трудноће и или након порођаја, [због чега нас нимало не изненађује чињеница, да] готово 98% испитаница жели да се Закон о раду промени” (Маме су закон, 2022, [маме су закон], „Право на породилско”).

Све до сада изречено, сасвим јасно указује на потребу хитних измена и допуна одређених законских одредби којима се у зависности од основа по ком су радно ангажоване, регулише положај трудница и породиља током њиховог одсуства са рада у следећим случајевима: 1) због компликација насталих у вези са трудноћом и 2) по основу одсуства са рада ради рођења и неге детета. У наредном делу рада ћемо се позабавити могућношћу да се изменама и допунама неких од актуелних законских решења, свим радно ангажованим трудницама и породиљама у Србији, обезбеде једнака права, без обзира на основ њиховог радног ангажовања.

ИЗМЕНА И ДОПУНА АКТУЕЛНИХ ЗАКОНСКИХ ОДРЕДБИ У ЦИЉУ ОТКЛАЊАЊА НЕЈЕДНАКОСТИ ИЗМЕЂУ ТРУДНИЦА И ПОРОДИЉА РАДНО АНГАЖОВАНИХ ВАН РАДНОГ ОДНОСА

Описани изазови са којима се у Србији суочавају труднице и породиље радно ангажоване ван радног односа, неминовно су последица постојања неједнакости у положају, тачније речено у правима, која по основу материнства могу остварити жене које су са послодавцем склопиле уговор о раду и оних радно ангажованих по основу неког другог уговора. Овде је важно имати у виду да увек када су радници/це ангажовани по основу неког облика рада којим се не заснива радни однос „осим права на одмор у току дневног рада, као и права из пензијског и здравственог осигурања, ова лица не могу остварити према слову закона ниједно друго право из радног односа гарантовано Законом о раду” (Рељановић и Мисаиловић, 2022: 450).

Имајући у виду да се Закон о финансијској подршци породици са децом сматра кључним правним документом којим се у нашој земљи регулишу права мајки/родитеља⁷, за почетак ћемо анализирати у којој мери предложене измене и допуне овог закона могу утицати на побољшање положаја мајки радно ангажованих по основу неког од уговора о обављању послова ван радног односа.

---

⁷ Као и усвојитеља, старатеља и/или хранитеља.

Недавно предложеним изменама и допунама Закона о финансијској подршци породици са децом⁸, предвиђено је да право „на остале накнаде по основу рођења и неге детета остварује се у трајању од годину дана за прво и друго дете, односно две године за треће и свако наредно дете” (Народна скупштина Републике Србије [Народна скупштина], Предлог бр. 991-23). Тако је предложеним изменама и допунама овог правног акта предвиђено:

1) да отац који је са послодавцем склопио уговор о раду, може остварити право на накнаду зараде, односно плате по основу неге детета и/или посебне неге детета „ако је мајка детета лице које самостално обавља делатност или као носилац породичног пољопривредног газдинства које има статус лица које самостално обавља делатност према закону којим се уређује порез на доходак грађанина” (Народна скупштина, Предлог бр. 991-23, чл. 2. ст. 2.),

2) уколико и мајка и отац детета остварују приходе по основу обављања самосталне делатности или као носилац породичног пољопривредног газдинства које има статус лица које самостално обавља самосталну делатност према закону којим се уређује право на доходак грађанина, „могу се договорити да после навршена три месеца живота детета, право на остале накнаде по основу неге детета за преостали период до годину дана за прво и друго дете, односно две године за треће и свако наредно дете остварује отац детета, [као и могућност међусобног договора ко ће од њих користити право на остале накнаде по основу посебне неге детета] ако је на основу мишљења надлежне комисије РФПАО потребна посебна нега детета” (Народна скупштина, Предлог бр. 991-23, чл. 3. ст. 9.),

3) максималан износ осталих накнада по основу рођења и неге детета и посебне неге детета „не може бити већи од пет просечних зарада у Републици Србији, према последњем објављеном податку републичког органа надлежног за послове статистике на дан почетка остваривања права” (Народна скупштина, Предлог бр. 991-23, чл. 4. ст. 7.).

Анализирајући предложене измене и допуне ЗФППД, јасно се може уочити да би њихово усвајање значајно допринело побољшању положаја мајки/родитеља који обављају самосталну делатност или су носиоци породичног пољопривредног газдинства које има

---

⁸ Чије се усвајање ускоро очекује од стране представника Народне скупштине Републике Србије.

статус лица које самостално обавља делатност према закону којим се уређује порез на доходак грађана, али не и мајки које су са послодавцем закључиле неки од уговора о обављању послова ван радног односа. Једина предложена мера чије би усвајање и њима ишло у прилог, односи се на могућност да право на остале накнаде по основу рођења и неге детета за треће и свако наредно дете, користе у укупном трајању од две године, уместо досадашњих годину дана. У исто време, усвајањем предложених изменама и допунама поменутог законског решења, била би исправљена неправда према женама/мајкама које обављају самосталну делатност, будући да би им се износ осталих накнада по основу рођења и неге детета и посебне неге детета, обрачунавао по истом принципу као и свим другим женама/мајкама које са послодавцем нису склопиле уговор о раду⁹ (Народна скупштина, Предлог бр. 991-23, чл. 4.).

Труднице које обављају самосталну делатност, као и труднице радно ангажоване ван радног односа суочавају се са проблемом немогућности остваривања права на накнаду зараде у случајевима када због компликација у вези са трудноћом, дође до потребе да будућа мајка прекине са обављањем свог радног ангажовања, односно, у случају спречености за рад због одржавање трудноће. Предложеним изменама Закона о здравственом осигурању, предвиђено је искључиво обезбеђивање 100% износа накнаде зараде током одсуства са рада због компликација у вези са трудноћом за жене које обављају самосталну делатност, односно брисање члана 85. Закона о здравственом осигурању (Закон о здравственом осигурању [ЗЗО], 2019; Народна скупштина Републике Србије[Народна скупштина], Предлог бр. 011-2600_22).

Спорним чланом 85. ЗЗО предвиђено је да лицу које обавља самосталну делатност „не припада накнада зараде из средстава обавезног здравственог осигурања ако за време привремене спречености за рад није привремено одјавио обављање делатности, [док осигуранику који обавља самосталну делатност а] има запослене (једног или више) припада 50% од накнаде зараде која би му припадала да је одјавио обављање делатности” (ЗЗО чл. 85.).

---

⁹До сада им је уместо бруто износа, обрачунаван нето износ.

Предлогом Закона о изменама и допунама Закона о доприносима за обавезно социјално осигурање такође је предвиђено искључиво повећање обима права жена/мајки које обављају самосталну делатност, изменом члана 18. и брисањем члана 65б Закона о доприносима за обавезно социјално осигурање, чиме се жене/мајке радно ангажоване по основу неког од уговора о обављању послова ван радног односа, поново доводе у неједнак положај (Народна скупштина Републике Србије [Народна скупштина], Предлог бр. 011-2743_22; ЗДОСО).

Тако се актуелним одредбама ЗДОСО-а предвиђа утврђивање основице доприноса само за осигуранике који сагласно одредбама закона којим се уређује област финансијске подршке породици са децом, „остварују накнаду зараде за време породилског одсуства, одсуства са рада ради неге детета и одсуства са рада ради посебне неге детета” (ЗДОСО, чл. 18.).

Одредбама истог закона јасно се прописује да се сагласно одредбама закона који уређује област финансијске подршке породици са децом, предузетнику који остварује право на остале накнаде по основу рођења и неге детета и посебне неге детета, не плаћају „доприноси за обавезно социјално осигурање по том основу за време остваривања права на ту накнаду [изузетак чини предузетник/порески обвезник, који током коришћења овог права, наставља да из личних прихода уплаћује доприносе за обавезно социјално осигурање, зато што] наставља да обавља предузетничку делатност за време остваривања права на остале накнаде [и тада основцу за уплату његових доприноса] чини лична зарада, односно опорезована добит, односно паушално утврђени приходи” (ЗДОСО, чл. 65б).

У циљу побољшања положаја жена/мајки предузетница, предлогом Закона о изменама и допунама Закона о доприносима за обавезно социјално осигурање поред брисања члана 65б, предвиђено је да измењени (и допуњени) члан 18. гласи: „Основице за осигуранике који остварују накнаду зараде за време породилског одсуства, одсуства са рада ради неге детета и посебне неге детета, као и остале накнаде по основу самосталне делатности у складу са законом који уређује финансијску подршку породици са децом, као и за исплатиоце накнаде је износ накнаде зараде, односно остале накнаде” (Народна скупштина, Предлог бр. 011-2743_22, чл. 1. ст. 2.).

Посматрајући постојеће неједнакости између трудница и породиља радно ангажованих ван радног односа и оних које су са послодавцем склопиле уговор о раду, дошло се до закључка да се уочене неједнакости поред измена и допуна ЗФППД-а, најефикасније могу превазићи допунама актуелног Закона о раду (Закон о раду [ЗР] 2018). Зато је предлогом Закона о допунама Закона о раду предвиђено додавање чланова 202а и 202б (Народна скупштина Републике Србије[Народна скупштина], Предлог бр. 011-1039). Додавањем ових чланова, предвиђено је да се лицима радно ангажованим по основу неког од уговора ван радног односа од члана 197. до члана 202. овог закона, обезбеди:

1) „право на породиљско одсуство и одсуство са рада ради неге детета из чл. 94, 94а и 95. овог закона¹⁰“ (Народна скупштина, Предлог бр. 011-1039, чл. 1. ст. 1.) и

2) „право на накнаду зараде за време одсуствовања са рада због привремене спречености за рад до 30 дана из члана 115. став 1) тачка 2) овог закона ако је спреченост за рад проузрокована болешћу или компликацијом у вези са одржавањем трудноће из закона којим се уређује здравствено осигурање¹¹“ (Народна скупштина, Предлог бр. 011-1039, чл. 1. ст. 2.).

Као што се може видети, усвајањем предложених допуна Закона о раду, у потпуности би се отклониле неједнакости између трудница и породиља које су са послодавцем склопиле уговор о раду и оних које су радно ангажоване по основу неког од уговора о обављању послова ван радног односа, чиме би сагласно међународној Конвенцији о заштити материнства све жене које су са послодавцем склопиле уговор о неком облику радног ангажовања, имале потпуно иста права у периоду пре и после порођаја.

Предложена законска решења међутим, и даље остављају места за допуне, будући да нпр. у предлогу Закона о допунама Закона о раду¹² нигде није предложена опција да жене/мајке радно ангажоване по основу неког од уговора ван радног односа, у случају да је њиховом детету због постојања неког облика сметњи у развоју или инвалидитета, потребна континуирана подршка приликом задовољавања свакодневних базичних потреба, могу право на остале накнаде по основу посебне неге детета, пренети на оца

---

¹⁰ Предлог за члан 202а.

¹¹ Предлог за члан 202б.

¹² Као ни у предлогу Закона о изменама и допунама Закона о финансијској подршци породици са децом.

детета-њиховог (ван)брачног партнера. У исто време уочавамо да се као циљна група којој је потребна додатна друштвена подршка у периоду непосредно пре и после рођења детета, нигде не помињу жене/мајке које су у периоду непосредно пре рођења детета биле пољопривредни осигураници.

Имајући у виду да усвајање предложених измена и допуна актуелних законских одредби, за собом неминовно повлачи и додатне трошкове, оправдано се поставило питање: Колико би коштало изједначавање права свих трудница и породиља у Србији, које су радно ангазоване по неком основу?

Одговор на постављено питање, у сарадњи са Институтом за развој и иновације, дало је удружење „Маме су закон”, које је на основу расположивих података спровело детаљну финансијску анализу. Стручни тим је пошао од следећих података:

1) просечног броја жена које су до сада на годишњем нивоу користиле право на остале накнаде по основу рођења и неге детета и посебне неге детета (од 5.000),

2) просечног пондерисаног износа нето плате коју су током 2021. године, оствариле жене старости између 15 и 49 година, а која је износила 55.798 динара и

3) процењене „пондерисане нето плате жене запослене ван радног односа у 2023. години која износи 43.956 динара и чији укупни трошак за плату запосленог (брutto 2) износи 68.637 динара¹³“ (маме су закон, н. д.).

На основу наведених/расположивих параметара израчунато је да би у случају усвајања предложених измена и допуна актуелних законских одредби било потребно да држава на годишњем нивоу обезбеди додатна новчана средства, чији се износ креће између 2.868 милиона динара (24,4 милиона евра) и 4.030 милиона динара (34,3 милиона евра)” (маме су закон, н. д.). Овде је важно напоменути, да ова финансијска анализа није обухватила предложене, измене и допуне Закона о финансијској подршци породици са децом, будући да се њена првобитна верзија знатно разликовала од верзије која је приказана у овом раду, као и да би само усвајање овог закона (у том моменту), изазвало трошкове који су већ били предвиђени у случају усвајања предложених измена и допуна Закона о

---

¹³У исто време, претпостављено је да ће средњи курс евра, износити 117,5 динара за 1 евро.

здравственом осигурању, Закона о доприносима за обавезно социјално осигурање и Закона о раду, о којима смо овде већ говорили.

ЗАКЉУЧНА РАЗМАТРАЊА

У Србији постоје значајне неједнакости у области права из здравствене и социјалне заштите између трудница и породиља радно ангажованих ван радног односа и оних које су са послодавцем склопиле уговор о раду. Недовољно поштовање међународне Конвенције о заштити материнства, несумњиво се може сматрати једним од фактора који доприноси неповољној демографској слици наше земље, првенствено кроз тзв. одлагање одлуке о материнству, што као своју крајњу последицу има дуготрајно одржање ниске стопе наталитета.

Посматрајући ситуацију у Србији у периоду од 2011. до 2020. године, важно је истаћи да њена стопа фертилитета последњих година бележи тренд благог пораста, подаци из 2020. године, показују да је фертилитет у нашој земљи „тек око 70% потребног за природно обнављање становништва”, при чему највише забрињава чињеница да је према резултатима пописа из 2011. године евидентирано „око 75 хиљада жена старости 30-34 које нису до тада рађале, док ће у наредним годинама та бројка бити значајно већа”. У исто време, забрињавају и процене да се у 2020. години, број жена без деце кретао око „13,8% са јасном тенденцијом даљег повећања” (Марковић, 2022:14).

Неспорећи чињеницу да усвајање предложених измена и допуна актуелних законских решења¹⁴, могу донекле допринети превазилажењу неједнакости између трудница и породиља радно ангажованих по основу неког од уговора о обављању послова ван радног односа и оних које су са послодавцем склопиле уговор о раду, неопходно је учинити и следеће:

---

¹⁴А првенствено Закона о раду и Закона о финансијској подршци породици са децом.

1) омогућити мајкама радно ангажованим ван радног односа да у случају да код њихове деце постоји неки облик сметњи у развоју или инвалидитета, због кога је детету потребна континуирана подршка приликом задовољавања свакодневних базичних потреба, да право на коришћење осталих накнада по основу посебне неге детета могу пренети на оца детета-свог (ван)брачног партнера,

2) омогућити да минимални износ осталих накнада по основу рођења детета (односно до навршетка трећег месеца живота детета) не буде мањи од износа минималне зараде у Републици Србији утврђене на дан отпочињања коришћења овог права и

3) изједначити права која током коришћења осталих накнада по основу рођења и неге детета и посебне неге детета, остварују жене/мајке које су непосредно пре рођења детета биле пољопривредни осигураници са правима мајки које су са послодавцем склопиле уговор о раду.

Имајући у виду да на стопу фертилитета у једној земљи утичу бројни и разноврсни фактори, сасвим је јасно да само усвајање измена и допуна предложених законских одредби, не може само по себи допринети повећању стопе наталитета, или бар не у мери потребној за побољшање демографске слике Србије. Говорећи о факторима који утичу на одлуку жена (али и мушкараца) о оснивању/проширењу породице, најбоље је поћи од посебних циљева Стратегије подстицања рађања: „1) ублажавање економске цене подизања детета; 2) усклађивање рада и родитељства; 3) снижавање психолошке цене родитељства; 4) очување и унапређење репродуктивног здравља; 5) решавање проблема неплодности; 6) популациона едукација; 7) активирање локалне самоуправе; “ (Стратегија подстицања рађања, 2018:17). Наведени циљеви овог стратешког документа, најбоље приказују како изазове (садашњих и будућих) родитеља, тако и области у којима држава својим грађанкама и грађанима треба да пружи што већи степен подршке, како би уживајући у сасвим сигурно најлепшој животној улози-улози родитеља, остварили жељени број деце.

Полазећи од циљева дефинисаних у Стратегији за подстицање рађања, јасно се може уочити да економска стабилност представља један од кључних момената приликом доношења одлуке да ли ће се жељени број деце и остварити, о чему првенствено више

размишљају жене/мајке. Овде је важно нагласити да економска компонента приликом доношења одлуке о проширењу породице, не подразумева само то да ли жена/мајка има сопствене приходе, већ и на који се начин у самој породици одлучује о трошењу прихода домаћинства. У прилог изнетом ставу говоре и резултати истраживања НВО „Центар за маме”, спроведеног током друге половине фебруара месеца текуће године. Тако су резултати на узорку од 2.381 жене из различитих делова Србије које су се оствариле као мајке, показали да под утицајем патријархалних образаца присутних у нашем друштву, највећи број испитаних мајки има највећи степен контроле над породичним финансијама и располагањем новцем, када треба набавити ствари за свакодневну потрошњу, као и у области намиривања дечјих потреба, Овде је важно нагласити, да је чак 22,4% испитаних мама изјавило да је рађање детета позитивно утицало „на одлучивање око расподеле породичних финансија”, при чему је интересантно и то да је „30,3% мама свих нивоа образовања изјавило да је рађање детета негативно утицало на њихове финансије и то у очекиваном смеру: што више деце имају, маме су финансијски оптерећеније” (Центар за маме 2023, [центар за маме] „Финансијска независност мама у Србији: Право на свој динар”).

У циљу повећања стопе наталитета у Србији, Институт за развој и иновације спровео је финансијску анализу увођења субвенција на трошкове доприноса за обавезно социјално осигурање за жене/мајке које се након истека права на породилско одсуство и одсуство са рада ради неге детета, враћају на своје радно место, уз претпоставку да би овај вид државне субвенције, значајно стимулисао послодавце да у својим радним организацијама запошљавају жене у репродуктивном периоду.

Замишљено је да овом мером током периода од три године, након повратка са породилског одсуства и/или одсуства са рада по основу неге детета, држава (за ове мајке) послодавцима субвенционисаће трошкове потребне за уплату пензионог, инвалидског, здравственог и социјалног осигурања. Овом мером истовремено би биле обухваћене и незапослене или неактивне мајке, уколико до навршетка друге године живота детета пронађу посао. Износ субвенције кретао би се на следећи начин: у „првој години субвенционисање обавезних доприноса за социјално осигурање би износило 65%, у другој

60% и у трећој 50%” (Институт за развој и иновације 2022, [ИРИ] „Предлог олакшица на зараде мајки након порођаја”).

Дубоко смо уверени да ће предложене измене и допуне неких од актуелних законских одредби брзо бити усвојене, чиме ће се уз примену предложених мера изједначити положај свих трудница и породиља које су у Србији радно ангажоване по неком основу, чиме ће се истовремено допринети и повећању стопе наталитета у нашој земљи.

РЕФЕРЕНЦЕ

Данас 2023. „Маме су закон: Жене на флексибилним уговорима немају право на боловање, одмор и трудничко.” 1. мај 2023. <https://www.danas.rs/vesti/drustvo/mame-su-zakon-zene-na-fleksibilnim-ugovorima-nemaju-pravo-na-bolovanje-odmor-i-trudnicko/>.

Закон о доприносима за обавезном социјално осигурање [ЗДОСО] "Сл. гласник РС", бр. 84/2004, 61/2005, 62/2006, 5/2009, 52/2011, 101/2011, 7/2012 – усклађени дин. изн., 8/2013 – усклађени дин. изн., 47/2013, 108/2013, 6/2014 – усклађени дин. изн., 57/2014, 68/2014 – др. закон, 5/2015 – усклађени дин. изн., 112/2015, 5/2016 – усклађени дин. изн., 7/2017 – усклађени дин. изн., 113/2017, 7/2018 – усклађени дин. изн., 95/2018, 4/2019 – усклађени дин. изн., 86/2019, 5/2020 – усклађени дин. изн., 153/2020, 6/2021 – усклађени дин. изн., 44/2021, 118/2021, 10/2022 – усклађени дин. изн., 138/2022 и 6/2023 – усклађени дин. изн.).

Закон о здравственом осигурању [ЗЗО] „Службени гласник Републике Србије”, бр. 25/2019.

Закон о раду [ЗР] „Службени гласник Републике Србије”, бр. 24/2005, 61/2005, 54/2009, 32/2013, 75/2014, 13/2017 – одлука УС, 113/2017 и 95/2018 – аутентично тумачење.

Закон о финансијској подршци породици са децом „Службени гласник Републике Србије” бр. 113/2017 и 50/2018.

Закон о финансијској подршци породици са децом [ЗФППД] „Службени гласник Републике Србије” бр. 113/2017, 50/2018, 46/2021-УС, 51/2021-УС, 53/2021-УС и 66/2021.

Институт за развој и иновације 2022, [ИРИ] „Предлог олакшица на зараде мајки након порођаја” https://iri.rs/wp-content/uploads/2022/06/Predlog-olaksica-na-zarade-majki-nakon-porodaja_2s.pdf последњи приступ: 17. јун 2023.

Конвенција о заштити материнства (ревидирана 1952). „Службени лист Федеративне Народне Републике Југославије” додатак бр. 9/55.

Кочовић, Драгослав. 2002. „Проблеми савременог човечанства.” У *Социјални рад и социјална политика-Зборник радова V*, ур. Дренка Вуковић, Београд, 25-36, Факултет политичких наука у Београду.

Маме су закон, 2022. [маме су закон], „Право на породилско”, <https://drive.google.com/file/d/15JZmjNrSkyhdP1DjHquE5CCZZjz14LCF/view>, последњи приступ: 11. јун 2023.

Маме су закон, 2023, [маме су закон], „Финансијска анализа породилско одсуство-Право не привилегија”, <https://drive.google.com/file/d/12uXyCyp22zDP9tIrRsfowfZ-k3sucUYa/view> последњи приступ: 7. март 2023.

Марковић, Ж. Иван. 2022. „Деценија популационих промена у Европи и Србији (2011-2020).” *Часопис за друштвене науке-Друштвени хоризонти* 3 (2) 2-25 udk: 314.9(497.11)“2011/2020”/314.9(4) 2011/2020”.

Народна скупштина Републике Србије[Народна скупштина], Предлог бр. 011-2600_22, 25. новембар 2022, www.parlament.gov.rs/upload/archive/files/cir/pdf/predlozi_zakona/13_saziv/011-2600_22.pdf, 2022, последњи приступ 11. јун 2023.

Народна скупштина Републике Србије[Народна скупштина], Предлог бр. 011-2743_22, 12. децембар 2022, www.parlament.gov.rs/upload/archive/files/cir/pdf/predlozi_zakona/13_saziv/011-2743_22.pdf, последњи приступ 11. јун 2023.

Народна скупштина Републике Србије[Народна скупштина], Предлог бр. 011-1039_23, 29. мај 2023, www.parlament.gov.rs/upload/archive/files/cir/pdf/predlozi_zakona/13_saziv/011-1039_23.pdf, последњи приступ 30. мај 2023.

Народна скупштина Републике Србије[Народна скупштина], Предлог бр. 991-23, 12. мај 2023, www.parlament.gov.rs/upload/archive/files/cir/pdf/predlozi_zakona/13_saziv/991-23.pdf, последњи приступ 29. мај 2023.

Рељановић Љ. Марио и Мисаиловић, М. Јована. 2022. „Сигурност запослења као индикатор достојанственог рада – Нормативна решења држава у региону.” У *Страни правни живот* 3(2): 442-461.ukd:349.22/doi:https://doi.org/10.56461/SPZ_22306KJ.

Републички завода за статистику [РСЗ], <https://www.stat.gov.rs/sr-latn/vesti/statisticalrelease/%20?p=13972&a=24&s=2402?s=2402>, последњи приступ: 7. јун 2023.

Стратегија подстицања рађања, „Службени гласник Републике Србије” бр. 25/2018.

Устав Републике Србије „Службени гласник Републике Србије” бр. 98/2006 и 115/2021.

Центар за маме 2023, [центар за маме] „Финансијска независност мама у Србији: Право на свој динар” http://media7.centarzamame.rs/2023/03/Finansijska-nezavisnost-mama-u-Srbiji-rezultati-istrazivanja-za-medije_compressed.pdf последњи приступ: 7. мај 2023.

International Labour Organization [ILO] Doc. C183-Maternity Protection Convention No.183, https://www.ilo.org/dyn/normlex/en/f?p=NORMLEXPUB:55:0::NO::P55_TYPE.P55_LANG,P55_DOCUMENT,P55_NODE:REV,en,C183,/Document, 8. June 2023.

Bojana Dimitrijević

OVERCOMING INEQUALITY BETWEEN PREGNANT WOMEN AND NEW MOTHERS EMPLOYED OUTSIDE THE EMPLOYMENT RELATIONSHIP

Resume

Noticing the inequalities between the position of pregnant women and new mothers working outside the employment relationship or entered into an employment contract with the employer, we have chosen as the subject of this paper to describe the possibility of adopting the proposed amendments to the Law on Financial Support for Families with Children. These are the Law on Health Insurance and the Law on Mandatory Contributions for Social Insurance and the Labor Law, to enable all the employed pregnant women and new mothers in Serbia to have equal rights. The obtained results have shown that unlike pregnant women and new mothers who have entered into an employment contract with the employer, pregnant women and new mothers employed outside the employment relationship (employed based on contracts on the performance of temporary and occasional jobs, service contracts, copyright contracts or the contract on the rights and obligations of the directors outside the employment relationship) can not exercise the following rights: 1) the right to use paid sick leave during pregnancy leave; 2) the right to payment of taxes and contributions for mandatory social insurance while exercising the right to other benefits based on childbirth and childcare or special childcare; 3) the possibility of the right to other fees based on childcare and special childcare be transferred to the child's father, i.e. the woman's (extra)marital partner; and 4) those allowances based on the birth and care of a child for mothers who gave birth to their third or each subsequent child are granted for a total duration of one, instead of two years. Adoption of the proposed amendments to the Law on Financial Support for Families with Children can contribute to improve the position of mothers/self-employed parents; who are the owners of a family agricultural farm; Or who have the status of a private person conducting an independent activity according to the law regulating the income tax for citizens. However, this would not have a significant impact on the position of mothers engaged in work outside of the employment contract, since it does not contribute to the increase of their rights.

Previous financial analyzes of the „Moms Rule“ Association have shown that for the equalization of positions/rights of pregnant women and new mothers working outside employment contracts with the rights of pregnant women and new mothers who have entered into an employment contract with their employer, would require the allocation of additional funds from the Serbian state budget in the amount of between 2,868 and 4,030 million dinars (i.e. between 24.4 and 34.3 million Euros) on an annual level. Based on everything that has been said, we justifiably conclude a solution to the described problem inevitably calls for amendments to the already listed legal documents, including further work on the changes and amendments to the Law on Financial Support for Families with Children, to effectively overcome the existing inequalities, which would contribute to the effective elimination of inequalities between all pregnant women and new mothers in Serbia, who are employed. The key goal of the work is the scientific description of the possibility to amend some of the current legal solutions, to eliminate inequalities in the position of pregnant women and new mothers in Serbia, regardless of the basis of their employment.

Keywords: pregnant women and new mothers, overcoming inequality, working outside the employment relationship and changes of legal solutions.

Овај рад је примљен 10. септембра 2023. године, а прихваћен на састанку Редакције 25. октобра 2023. године.